

Tilburg University

Yves Congar of de passie voor katholiciteit

Schelkens, Karim

Published in:

Tussen de regels verschijnt hij

Publication date:

2017

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Schelkens, K. (2017). Yves Congar of de passie voor katholiciteit. In A. A. M. Smeets (Ed.), *Tussen de regels verschijnt hij: Boeken als leermeester* (pp. 48-53). Prismaprint.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Tussen de regels verschijnt Hij
Boeken als leermeester

Opstellen van medewerkers van de TST bij gelegenheid van het tweede lustrum van de Tilburg School of Catholic Theology - 2007 - 2017 - onder redactie van dr. Arnold Smeets en met een voorwoord van prof. dr. Marcel Sarot.

Tussen de regels verschijnt Hij

Boeken als leermeester

Verantwoording afbeelding

Augustinus leest de brief van de apostel Paulus. Fresco uit de cyclus Het leven van de heilige Augustinus. Sant'Agostino, San Gimignano. Benozzo Gozzoli (ca. 1420-1497).

www.tilburguniversity.edu/nl

Yves Congar of: de passie voor katholiciteit

Karim Schelkens

1950

Het zouden er vele kunnen zijn. Inspiratiebronnen, bedoel ik dan. Toen de – overigens prikkelende – vraag me werd gesteld welk boek, welke auteur me als kerkhistoricus sterk heeft beïnvloed stond ik voor de moeilijke keuze tussen evenzoveler boeiende auteurs van allerlei pluimage. Het spectrum loopt van Erasmus tot Pascal, van Goethe tot Yves Bonnefoi, van Cusanus tot Reve. Moeilijk dus, want kiezen is altijd verliezen, en ik vrees dat ik voor geen van beide een bijzonder talent bezit. Een blik op de boekenkast dan maar. Dat gaf de doorslag, want het verruit meest beduimelde boek bleek er een van ... Yves Congar.

De keuze is persoonlijk, natuurlijk, maar het is ook een bewuste keuze voor een ruime bandbreedte, voor het samenhouden van vele voorkeuren, perspectieven en interesses. Methodes ook. Want Congar deed precies dat: de veelheid durven denken en leven. Hij was priester en behoorde tot een religieuze orde – de dominicanen –, maar ontwikkelde wel als een van de eersten in de twintigste eeuw een theologie van de leek en diens eigenstandige positie in de kerk. Congar was een eminent historicus, maar bleef ook altijd (ik zou durven zeggen: precies daarom) een eminent systematisch theoloog. Congar schreef in een eloquent, bij tijden bezweerderig Frans maar las tegelijk zoveel andere talen. Deze theoloog van het couvent Saint-Jacques was bij wijlen uiterst kritisch voor de kerk waaraan hij altijd trouw bleef, maar werd (men zou durven stellen: precies daarom) ook kardinaal van diezelfde kerk. Congar was overtuigd rooms-katholiek, maar tegelijk een pionier van de dialoog met en het respect voor de religieuze ander – net daarom werd hij overigens zeer bewonderd door de Nederlandse kardinaal Willebrands, die de oude 'frère Yves' op hoge leeftijd persoonlijk de kardinaalshoed ging overhandigen. En zo kan ik nog even doorgaan, maar voorlopig schetst dit voldoende mijn achting voor de man achter het boek.

De vraag is dan: welk boek? Congar was immers niet alleen iemand die brede horizons open trok, hij was ook een veelschrijver, een naarstig producent van theologische ‘bakstenen’. Toch steekt een enkel werk er voor mij bovenuit, zowel omdat het me als kerkhistoricus mee vormde als omwille van de blijvende actuele waarde: *Vraie et fausse réforme dans l’église*. De titel is ondubbelzinnig en toch genuanceerd. Dit is ontegenzegglijk – of beter was, want het verscheen bij de Parijse éditions du Cerf in 1950, vijf jaar na een oorlog waarin de dominicaner theoloog als krijggsvangene onder het naziregime leed – een boek over hervorming. Bovendien vloaide dit werk uit de pen van een theoloog die tijdens het Tweede Vaticaans Concilie (1960-1965) actief zou bijdragen aan het formuleren van hervormingsvoorstellen. Maar de reden waarom ik het boek ook vandaag nog zou aanprijzen aan eenieder die kerk en theologie genegen is, is niet omdat hier een blauwdruk voor revolutie voorligt. Dat is het boek niet, wou het ook niet zijn, ook al meenden enkele critici ervan in Congar’s tijd er zoiets in te lezen.

Wat is het dan wel? In de eerste plaats deed Congar wat ieder (kerk) historicus hoort te doen – feiten vaststellen. In de *post facti*-context van onze tijd mag meteen helder zijn dat dit minder evident is dan het zou lijken. Maar het is nog steeds de kracht van dit werk dat deze Franse theoloog op een secure manier de geschiedenis van zijn kerk meticulieus uitvlooidde om vast te stellen dat hervorming daarin altijd bestaansrecht heeft gekend. Van de vroegste eeuwen van het christendom tot op de dag van vandaag behoort hervorming, en dus verandering, tot de traditie. En daarmee is een basisinzicht vastgelegd. Verandering en traditie sluiten elkaar niet uit. Voor een kerkhistoricus ligt de waarde van Congar’s werk op dit punt: te beseffen dat traditie een zaak is van de levende geschiedenis van een gemeenschap. De theoloog van de Parijse *rue de la glacière* was hierin scherplichtig aan coryfeeën uit de negentiende eeuw, zoals Johann Adam Möhler of kardinaal John Henry Newman, die het ooit enigszins lapidair formuleerde: ‘growth the only evidence of life’.

Dit inzicht in de dynamiek lijkt vandaag evident, het was in Congar’s tijd een ‘inconvenient truth’. Zowel *inconvenient* als *truth*. Maar let wel: wie hierin een oproep zag tot revolutie of polarisatie had de Franse dominicaan fout gelezen. Het was veelmeer een poging tot nuance en zelfs verzoening van wat ook vandaag nog op het eerste zicht onverenigbaar lijkt: Congar’s bijna droge vaststelling dat er altijd al hervorming was had belangrijke implicaties.

Om te beginnen ligt in *Vraie et fausse réforme dans l’église* de gedachte besloten dat er zowel authentieke als inauthentieke hervorming kan bestaan. Het beslissende criterium zit al vervlochten in de titel van het boek zelf, in dat kleine woordje: ‘dans’. Hervorming bestond, bestaat en zal ook steeds weer nodig blijven, maar bevindt zich ‘in’ de kerk. Zij komt vanuit de gemeenschap zelf en staat ten dienste van de gemeenschap. Het oormerk van authentieke verandering ligt in de gevoeligheid voor de kerk als geheel, en meer nog, in het respect voor de eenheid in de kerk. Congar was daarmee streng voor fracties die ertoe neigden de kerk te reduceren tot de eigen visie, hoe legitiem ook. Eenheid voor Congar was katholieke eenheid.

Ook hier is uitleg nuttig. Voor wie met Congar de traditie bestudeert, kan er geen sprake zijn van simplistisch opgevatte eenheid. De kerk van de Oudheid heeft andere trekken dan de kerk omstreeks de Verlichting, en ook die weer een ander gelaat dan het christendom van de dagen van Thomas van Aquino. Er is met andere woorden tegelijk eenheid – het is een en dezelfde gemeenschap die zich bekend tot een en dezelfde bron en oorsprong – en veelvormigheid. Hier komt de nuance bovendien, die Congar een decennium na *Vraie et fausse réforme* zou uitwerken in het tweeluik *Tradition et traditions* (1960). Daarin maakt deze kerkhistoricus en theoloog, aansluitend op het denken van laatmiddeleeuwse theologen, het onderscheid tussen de essentie of onveranderbare kern van de traditie (vandaar de grote ‘T’ van *Tradition*) en de veelvormige en soms perifere verschijningen waarin het

christendom gestalte kreeg (vandaar het veelvoud van 'traditions) in vele tijden en plaatsen. Congar's levenswerk bestond er voor een stuk in de christenen van zijn tijd te leren niet vast te hangen aan tijdelijke gestalten, en tegelijk de Traditie niet te lossen.

Een en ander hing samen met Congar's aandacht voor de etymologie van het woord katholiek: *kath'holos*. De begrippen traditie, katholiciteit en eenheid zijn onlosmakelijk verbonden bij deze theoloog. En authentieke hervorming laat zich maar begrijpen wanneer ze zich verbindt tot dit cluster: 'katholieke' eenheid (zo nam ook Congar's trouwe vriend, kardinaal Willebrands, dit op) is een eenheid die verscheidenheid insluit, en waarin net daarom ruimte bestaat voor verandering, voor hervorming. Wie als kerkhistoricus vandaag aan de slag gaat ont-snapt niet aan de pertinente vragen die 'frère Yves' opwierp. Want diversiteit in de kerkgeschiedenis, doorheen de tijden en op elk moment van haar geschiedenis, valt niet te ontkennen. Tegelijk heeft het niet te betekenen dat de eenheid in het gedrang komt. Dus, van tijd tot tijd belandt deze turf toch weer op mijn studeertafel. En telkens opnieuw blijkt het lezen ervan een genot.

Yves Marie-Joseph Congar, O.P. (1904-1995)

Yves Congar, *Vraie et fausse réforme dans l'église*. Éditions du Cerf, Paris, 1950.

Dr. Karin Schelkens is kerkhistoricus en directeur van het Cardinal Willebrands Research Centre.

Congar